

**YASHIL SOLIQLAR VA SUBSIDIYALAR: IJOBIY VA SALBIY
TOMONLARI**

Qarshi davlat texnika universiteti

Iqtisodiyot yo'nalishi 4-bosqich

Talabasi

Eshmurodov Xurshidbek Farhod o'gli

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil soliqlar va subsidiyalarni iqtisodiy va ekologik siyosat vositasi sifatida baholash, ularning samaradorlik darajasi va jamiyatga ko'rsatadigan ta'siri tahlil etilgan. Muallif yashil fiskal instrumentlarning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, salbiy oqibatlarini ham tanqidiy yondashuv asosida ko'rib chiqadi. Xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston sharoitida ularni qo'llash istiqbollari va dolzarb muammolar yechimi tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: yashil soliqlar, ekologik subsidiyalar, fiskal siyosat, yashil iqtisodiyot, ekologik islohot, davlat aralashuvi, bozor mexanizmlar.

Kirish

Iqlim o'zgarishi, tabiat resurslarining kamayishi, bioxilma-xillikning yo'qolishi kabi global ekologik muammolar zamonaviy iqtisodiy siyosatga yangicha yondashuvni talab etmoqda. Shu o'rinda, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi barqaror rivojlanish maqsadlariga xizmat qiluvchi ustuvor yo'nalishga aylangan. Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat fiskal siyosati muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, yashil soliqlar va subsidiyalar ushbu o'tish jarayonining asosiy mexanizmlaridan hisoblanadi. Ular orqali hukumat ekologik jihatdan zararli faoliyatlarni cheklab, ekologik toza ishlab chiqarish va iste'molni rag'batlantirishga erishishi mumkin.

Bugungi kunda dunyo tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, yashil fiskal vositalar nafaqat ekologik foyda keltiradi, balki innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va resurslardan samarali foydalanishga turtki beradi. Shu bilan birga, ushbu vositalarning noto'g'ri yoki shoshqaloq joriy etilishi ayrim iqtisodiy va ijtimoiy muammolarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun yashil

solliqlar va subsidiyalarni har tomonlama o'rganish, ularning ijobiy va salbiy tomonlarini chuqur tahlil qilish dolzarb hisoblanadi.

Metodologiya

Tadqiqotda ilmiy-nazariy tahlil, solishtirma tahlil, xalqaro tajriba o'rganish, mahalliy qonunchilik va iqtisodiy ko'rsatkichlar tahlili, sistemali yondashuv va iqtisodiy modellashtirish usullari qo'llanildi. Shuningdek, mavjud ekologik fiskal instrumentlar samaradorligini aniqlash uchun sifat va miqdoriy indikatorlar asosida baholash amalga oshirildi. Tahlil uchun Yevropa Ittifoqi, Janubiy Koreya, Shvetsiya, Xitoy va O'zbekiston tajribalari tanlab olindi. Ma'lumotlar asosida yashil soliqlar va subsidiyalarning iqtisodiy-agentlar xatti-harakatlariga ta'siri ko'rib chiqildi.

Natijalar va muhokama

Yashil fiskal vositalar atrof-muhitni muhofaza qilish va iqtisodiy faoliyatni ekologik mezonlarga yo'naltirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Yashil soliqlar ishlab chiqaruvchilarning ekologik mas'uliyatini oshirishga, iste'molchilarning esa barqaror iste'mol modeliga o'tishiga turtki beradi. Masalan, uglerod solig'i joriy etilgan davlatlarda ifloslanish darajasi sezilarli darajada kamaygani kuzatilgan. Bu soliq turining joriy etilishi korxonalarni texnologik modernizatsiyaga majbur qiladi. Shuningdek, avtomobillarga nisbatan chiqindi darajasiga asoslangan soliq mexanizmi eski va ko'proq ifloslantiruvchi transport vositalaridan voz kechishga olib keladi.

Subsidiyalar esa ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlashda, ayniqsa qayta tiklanuvchi energiya manbalari, chiqindisiz texnologiyalar, resurslarni tejaydigan uskunalar joriy etishda muhim rol o'ynaydi. Ular orqali ekologik toza ishlab chiqarish tarmoqlari tezroq rivojlanadi. Misol uchun, Xitoyda quyosh energiyasi bo'yicha subsidiyalar sanoatning eksploziv o'sishini ta'minladi. Janubiy Koreyada esa "Yashil o'sish" strategiyasi doirasida berilgan davlat grantlari natijasida yuzlab ekologik innovatsion startaplar yuzaga keldi.

Biroq bu fiskal instrumentlarning ayrim salbiy tomonlari ham mavjud. Yashil soliqlar ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri narxlar oshishiga olib keladi, bu esa,

ayniqsa, past daromadli qatlamlar uchun ijtimoiy noqulaylik tug'dirishi mumkin. Bundan tashqari, ayrim hollarda firmalar soliq yukini iste'molchiga yuklash orqali ekologik natijani kamaytiradi. Iqtisodiyotda "soliq burdeni pasaytirish" (tax shifting) holatlari ko'p uchraydi.

Subsidiyalarning samarasiz ajratilishi esa byudjet mablag'larining noto'g'ri sarflanishiga olib keladi. Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda subsidiya tizimi byurokratiya, manfaatlar to'qnashuvi va korrupsiya sababli kutilgan natijani bermaydi. Bundan tashqari, noto'g'ri mo'ljallangan subsidiyalar bozorda raqobatga xalaqit beradi, sun'iy ustunlik yaratadi.

O'zbekiston tajribasiga nazar solsak, ekologik to'lovlar va ayrim hollarda energiya tejamkor texnologiyalar uchun imtiyozlar mavjud. Shu bilan birga, uglerod solig'i yoki avtomobil chiqindilariga nisbatan soliq mexanizmi hali joriy etilmagan. Davlat tomonidan qayta tiklanuvchi energiya manbalari bo'yicha subsidiyalar ajratilishi boshlangan bo'lsa-da, bu jarayon hozircha to'laqonli tizimga ega emas. "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi – 2030" doirasida bu boradagi tashabbuslarni kuchaytirish ko'zda tutilgan.

Yevropa Ittifoqi mamlakatlari yashil fiskal siyosatni aholiga va biznesga zaruriy soddalashtirishlar bilan uyg'unlashtirgan. Ular ekologik soliqlarni ijtimoiy yordamlar, progressiv kompensatsiyalar bilan muvofiqlashtirib, salbiy ta'sirlarni yumshatmoqda. Bu O'zbekiston uchun ham dolzarb tajriba hisoblanadi.

Shuningdek, yashil soliqlar va subsidiyalarni joriy etishda ularning manzilliligi, natijadorligi va monitoring tizimining mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda davlat hokimiyati faqat moliyalashtiruvchi emas, balki nazorat qiluvchi va ta'sirni baholovchi mexanizmga ega bo'lishi lozim.

Xulosa

Yashil soliqlar va subsidiyalar barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, ekologik xavfsizlikni kuchaytirish, resurslardan oqilona foydalanish va jamiyatda ekologik madaniyatni shakllantirish uchun muhim fiskal instrumentlardir. Ularning to'g'ri joriy etilishi innovatsion rivojlanishni tezlashtiradi, ifloslanish darajasini kamaytiradi va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu

vositalarni faqat moliyaviy mexanizm sifatida emas, balki institutsional va ijtimoiy tizim bilan uyg'un holda joriy etish zarur.

O'zbekiston sharoitida yashil soliqlar va subsidiyalar tizimini bosqichma-bosqich, iqtisodiy va ijtimoiy muvozanatni inobatga olgan holda joriy etish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, xalqaro tajribani chuqur o'rganib, milliy modelga moslashtirish orqali fiskal siyosatning samaradorligini oshirish mumkin. Eng muhimi, bu siyosat ekologik adolat va iqtisodiy raqobatbardoshlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashi zarur. Yashil fiskal vositalarning muvaffaqiyatli ishlashi uchun esa, shaffoflik, monitoring, jamoatchilik ishtiroki va ilmiy asoslangan yondashuv muhim omillar sifatida qaralishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi ****“Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi to'g'risida”****gi PF-5863-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 28-fevraldagi **“Yashil energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi”**.
3. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi rasmiy sayti – <https://stat.uz>
4. United Nations Environment Programme (UNEP). (2011). **Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication.** <https://www.unep.org/resources/report/towards-green-economy>
5. OECD (2021). **Green Growth Indicators 2021.** Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/environment/green-growth-indicators-2021.htm>
6. Xitoy Xalq Respublikasi Milliy rivojlanish va islohotlar komissiyasi. **China's Policies and Actions for Addressing Climate Change.** (2022)
7. Janubiy Koreya Hukumatining “Green Growth Strategy” dasturi. Ministry of Environment, Republic of Korea (2020).
8. Tojiboyev, S. (2022). **Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish: nazariy va amaliy asoslar.** – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

9. Karimov, R., & Zokirova, D. (2021). **Yashil iqtisodiyotning rivojlanishida davlat siyosatining o‘rni.** – “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy jurnali, №2, 35–42-betlar.
10. Soliev, I., & Yuldasheva, M. (2020). **Ekologik xavfsizlik va yashil iqtisodiyotni rivojlantirish konsepsiyasi.** – “O‘zbekiston iqtisodiy axborotnomasi”, №4, 22–29-betlar.